DOI: [10.32702/2307-2105-2020.3.58](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.58)

УДК 332.6:631.164

*В. В. Макарова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: 0000-0003-1076-9246*

МАРКЕТИНГОВА РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТІ І ЦІНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

*V. Makarova
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate professor at Marketing and logistics Department
Sumy National Agrarian University*

MARKETING DIVERSITY IN THE FORMATION OF THE VALUES AND PRICES OF AGRICULTURAL LANDS

Проаналізовано категоріальний зміст понять «вартість», «цінність», «ціна» у контексті їх запровадження в системі сільськогосподарського землекористування. Зокрема, автором визначено, що ціна є кількісним еквівалентом оцінки певного поточного права, а цінність є інтегрованим показником, що визначає як множинну властивостей блага, так і якісні характеристики цих властивостей. Обґрунтовано, що ціну певного ресурсу можна розглядати як економічну категорію, а цінність – екологічну складову. Досліджено механізми формування представлених характеристик за узгодження індивідуальних і суспільних інтересів у короткочасній й довгочасній перспективі. Встановлено вплив нормативів та правил обмеженого землекористування на утворення еквівалентів цінності та ціни сільськогосподарських земель. Визначено відмінності та різновекторність у сутнісному визначенні цінності (корисності) та ціни сільськогосподарських угідь.

The article deals with the issue of the marketing relationship or the divergence in the formation of value and price of land. The author emphasizes that the system of agricultural land use is a specific subject and means of production, since the land resource has the status of primary basis or primary source in the reproduction of absolute benefit. The article analyzes the categorical content of the definitions "value", "value" and «price» in the context of their introduction in the system of agricultural land use. In particular, the author has determined that price is the quantitative equivalent of an estimate of a particular current right, and value is an integrated indicator that determines both the set of good properties and the qualitative characteristics of those properties. Substantiated that the price of a particular resource can be considered as an economic category and value as an environmental component. The author has proved that the value of land in the system of agricultural land use should be determined not by the individual subjects of land use, but by the public institute. According to the author, this is due to the qualitative properties of agricultural land as a major component of human life, as well as the basis in the formation of Absolute Added Value (AAV) in order to improve the well-being and progress of society. It is justified that the establishment of appropriate

restrictions on the use of land resources can be the basis for the sustainable exploitation of agricultural land and contribute to the protection of land resources, preservation and restoration of their productive characteristics. Thus, the value of land can be maintained through the conservation of their natural potential. The mechanisms of formation of presented characteristics for reconciling individual and public interests in the short and long term are investigated. The influence of norms and rules of limited land use on the formation of equivalents of value and price of agricultural land is established. Differences and variability in the essential determination of the value (utility) and price of agricultural land are determined.

Ключові слова: сільськогосподарські угіддя; земельний пай; цінність; ціна; ринок землі; обмежене землекористування.

Key words: agricultural land; land share; value; price; land market; limited land using.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Оскільки поміж сучасних завдань маркетингу найсуттєвішими є визначення і задоволення особистісних та суспільних потреб, можна засвідчити, що вивчення алгоритму формування цінності й ціни сільськогосподарських угідь має особливу значущість через специфічний статус земель сільськогосподарського призначення як предмета та засобу виробництва аграрної галузі господарювання. У заданому сенсі сільськогосподарські землі мають одночасно задовольняти індивідуально-особистісні та узагальнено-суспільні претензії у короткостроковій і довготривалій перспективі. В той же час, сільгоспугіддя одночасно є товаром на ринку землі та стратегічним життєвоутворюючим ресурсом. У першому випадку формується ринкова ціна права володіння земельною ділянкою (земельним паєм), у другому – визначається еквівалент цінності землі, як блага, першооснови життя нинішнього та наступних поколінь людської цивілізації. Маркетингова співвідносність або різновекторність у формування цінності і ціни земельних об'єктів виявляється у цьому разі вкрай дискусійним питанням як з боку наукового товариства, так і суспільної громади. І пояснювати таке доречно не лише кількісною мірою питання, а й необхідністю збереження функціональних властивостей земельного ресурсу у довгостроковій перспективі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних аспектів співвідношення цінності і ціни речових об'єктів присвятили свої праці Е. Бем-Баверк, Д. Рікардо, Т. Мальтус, К. Менгер, Н. Рокхем, А. Сміт, А.Р.Ж. Тюрго, І. Шоу та інші дослідники. Серед вітчизняних науковців, які займалися аналізом проблем цінності і ціни природного земельного ресурсу, необхідно виокремити розвідки І.К. Бистяркова, С.І. Дорогунцова, Ю.В. Дехтяренка, Г.Д. Гуцуляка, Д.С. Добряка, О.Ф. Ковалишина, М.Г. Лихогруда, Л.Г. Мельника, А.Г. Мартина, Б.А. Семененка, А.М. Стельмашука, М.Г. Ступеня, А.М. Третяка, М.А. Хвесика, Г.В. Черевка та багатьох інших вчених. Між тим існуючі наукові дослідження зазвичай стосуються аналізу окремих механізмів вирахування ринкової (експертної) чи ціннісної (нормативної) вартості земельних ділянок (земельних часток – паїв) без розпізнання генезису виникнення таких вимірників та урахування маркетингових (узгоджуючих особисті і суспільні інтереси) концептів під час формування кількісних вимірів даних показників.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності та напрямів формування ціни та цінності сільськогосподарських угідь, формування представлених характеристик за узгодження індивідуальних і суспільних інтересів у короткочасній й довгочасній перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За висловом І. Шоу: «Усе на світі має свою ціну, яка між тим не завжди відповідає реальній цінності». (*Bread Upon Waters, 1981* [1]). Приведена формула є відображенням існуючих розбіжностей між сприйняттям категорій «цінність» та «ціна» у траєкторії їх сутнісного розгляду. Зокрема, у розвідці «*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 1776*», А. Сміт навів парадокс цінності, згідно до якого користь від природного ресурсу – води – величезна, але її цінність у сприйнятті окремих суб'єктів за умови відносної достатності ресурсу – мізерна. Натомість діаманти, які не несуть аніякої практичної цінності для життєдіяльності людини, в силу постачальної обмеженості мають надвисоку ціну [2, с. 102].

Приведені А. Смітом порівняння надають можливість визначити відсутність стійких кореляційно-регресивних залежностей між змінними величинами цінності й ціни певного об'єкта, у результаті чого зміна одного з параметрів не призводить до подібної зміни математичної величини іншого показника. Тобто за збільшення суспільної цінності блага його ціна може збільшитися, зменшитися або залишитися незмінною. Так само із зростанням або падінням ціни певного блага, його цінність може змінюватися за випадково-суб'єктивними траєкторіями. У наведених ймовірнісних випадках маємо визнати, що: 1) реальна цінність (корисність) благ обумовлюється взаємовідношенням їх наявної кількості та їх потребою для окремого суб'єкта або усього суспільства; 2) за суб'єктного підходу є коректним відзначати суб'єктивну цінність (корисність) блага у трактуванні К. Менгера та Е. Бем-Баверка на відміну від об'єктивної оцінки цінності блага на основі трудової теорії вартості А. Сміта і Д. Рікардо; 3) кількісні і якісні виміри цінності блага є суб'єктивними значеннями у змінних просторових та часових системних векторах.

Таким чином, «цінність» не є константною властивістю означеного блага, її величини проєктуються у часі та просторі за процесом взаємодії між суб'єктами й об'єктами у межах визнаної суспільної системи. Суб'єктивна значимість цінності в умовах політичних та економічних трансформацій не може бути об'єктивною чи такою, що є неупередженою характеристикою суспільного блага згідно траєкторії розвитку соціально-виробничих організацій. Отже, цілком логічним є висновок про те, що кожен споживач блага по різному оцінює його корисність, приміряючи властивості блага на процес особистої життєдіяльності.

Система сільськогосподарського землекористування у форматі її основного компонента – землі є, згідно із М.Д. Руденком [3, с. 51], специфічним предметом та засобом виробництва, оскільки земельний ресурс носить статус первинної основи або первинного джерела у відтворенні абсолютної додаткової вартості. Остання між тим у англійській мові визначається як «value» та перекладається як така, що передбачає певну цінність або має ознаки імовірної цінності.

Щодо поняття «цінність», то ще Анн Роберт Жак Тюрго у знаних розвідках «Роздуми про створення і розподіл багатств» (1766) та «Цінності і гроші» (1769) відзначає сенс категорії «цінність», як відповідну людським потребам придатність (реальну якісну властивість) предметів або дарів природи [4, с. 173]. На цінність, за Ж. Тюрго, суттєво впливає і можливість збереження речей для їх використання у майбутньому. Сукупну цінність речі, яка формується під впливом її придатності для людей, рідкісної невідтворюваності та можливості збереження, Тюрго називав «цінністю значення» [4, с. 176], яке люди надають такій речі.

Феномени прогресу, як форми життя, та землі, як засобу його забезпечення, є предметом споконвічного дослідження як з боку філософів, так і з боку фахівців природничих наук. При цьому вчені усіх галузевих напрямів визнають, що вектор сприйняття дійсної цінності як життя, так і землі, є вкрай заплутаною траєкторією наукового пізнання. Отже, аксіологічна культура, як набуття уміння із визначення ціннісних характеристик об'єктів та явищ, є складним інструментом не тільки для пересічних громадян, а й для науковців, що вивчають парадигму аксіології. Такий парадокс обумовлює двоякість підходів у визначенні цінності: функціональний та онтологічний. Онтологічний зміст цінності землі полягає у її існуванні незалежно від наших уявлень про неї і нашого до неї ставлення. Отже, цінність землі у цьому тлумаченні є характеристикою першооснови чи пак субстанції людського життя, а також підмурком прояву абсолютної додаткової вартості [5, с. 10]. Функціональна ознака цінності землі зумовлюється регулюванням поведінки та дій суб'єкта й так само визначенням кінцевого смислу його діяльності через встановлення зв'язків і взаємовідносин з іншими суб'єктами суспільної системи. У цій траєкторії цінність землі є основою для формування відносної додаткової вартості.

Отже, цінність сільськогосподарських угідь має визначатися як оцінка блага за процесом психічно-пізнавальної діяльності суб'єктів, тоді як відносини у сфері використання сільськогосподарських земель обумовлюються величинами цінкових еквівалентів певних домовленостей із володіння, користування та розпорядження земельними ділянками.

З цих позицій виходить, що відколи ціна – це є кількісний еквівалент оцінки певного поточного права (володіння чи користування), то цінність є інтегрованим показником, що визначає як множину властивостей блага, так і якісні чи кількісні характеристики цих властивостей. Отже, ціну певного блага можна розглядати як економічну детермінанту, а уже цінність як детермінанту екологічного сенсу.

Сутність категорії «цінність» була досліджена раніше [6, с. 97] у контексті її перетинання із дефініцією «вартість», що за словниковим ресурсом тлумачиться як корисна якість, властивість блага (товару, речі), призвана задовольняти наявну потребу споживачів [7, с. 294]. За таким основою абсолютної додаткової вартості, реальною умовою її існування, була визнана природна родючість землі, як базова якісно-ціннісна властивість сільськогосподарських земель [8, с. 8]. Таким чином, цінність у відношенні до системи сільськогосподарського землекористування слід розуміти як загальносуспільну оцінку важливості, значущості земельного ресурсу, використовуваного для задоволення потреб населення у продуктах харчування та промислового виробництва у сировині. Земля у цьому разі виступає як уречевлене майно, що може бути якісно і кількісно оцінене за мети усвідомлення тієї користі, яку це майно (земля) спроможне принести як суб'єкту, так і суспільству.

Разом із тим земля, як і інші об'єкти природного середовища, у вираженому економічному та правовому сенсі не є майном як таким, постільки на відмінність від товарно-матеріальних цінностей землю ніхто не виробляв, а отже вона і не має утвореної (реально-розрахованої) ціни [8, с. 98]. Будь-які встановлювані щодо землі монетарні еквіваленти (ціна чи вартість) є ні чим іншим, як капіталізованою рентою. З передачею у власність земельних ділянок, їх власник відчужує право на ренту, а покупець набуває право із одержання доходів від використання придбаної у власність земельної ділянки зі сплатою визначених законом податків і зборів.

Оскільки будь-які цінні речі (дорогоцінне каміння, картини, золоті прикраси тощо) люди за традицією звикли шанувати, охороняти й відновлювати, то корисне речове благо, яке суспільство визнало як вкрай важливе чи-то значуще для нього, а отже і як таке, що має усі ознаки цінності, претендує на публічний захист з боку суспільства. Такий підхід, у свою чергу, потребує формування масиву обмежень у користуванні ціннісним благом, які визнаються усіма членами товариства.

Отже, можна зауважити, що цінність угідь в системі сільськогосподарського землекористування має визначатися не окремими суб'єктами землекористування, а суспільним інститутом, як синтезатором думок і суджень окремих суб'єктів за урахування тріади принципових маркерів:

1. Якісні властивості сільськогосподарських угідь є домінантною складовою життєдіяльності людини й основою у формуванні абсолютної додаткової вартості як базису для підвищення добробуту та прогресу суспільства.

2. Оскільки ресурс продуктивних сільськогосподарських земель не можливо збільшити (придбати або виробити), його слід вважати рідкісно-невідтворюваним чи-то гранично-дефіцитним природним ресурсом.

3. Керуючись сталим принципом якомога довшої експлуатації у часі якісних властивостей сільськогосподарських угідь, умови використання останніх повинні бути публічно обмежені з метою охорони, збереження та відновлення їх хімічних, фізичних або інших продуктивних характеристик. Таким чином, цінність земель може бути підтриманою через економію їх природного потенціалу.

Первинний лексичний аналіз понять «обмежувальні стандарти», «цінність» і «ціна» дозволяє унаочнити висновок, що ці дефініції обумовлюють нематеріальні (уявні, удавані, штучно утворені) активи, які не мають фізичної форми. У цьому разі приведені категорії коректно вважати спорідненими за семантичною базою та певною мірою домірними, тобто такими, що перебувають у правильному співвідношенні між собою та і з іншими ресурсами довкілля. Лексема «правильне співвідношення» у цій траєкторії може тлумачитися як відповідний встановленим нормам і правилам взаємозв'язок між різними матеріальними чи нематеріальними активами, ресурсами, потенціалами. За цим словотворення «відповідний нормам і правилам» є змістовно близьким до понять «закон», «принцип», «норматив».

Отже, задля того, аби здійснювалося стійке існування будь-якої системи, у її структурі мають бути актуалізовані публічні закони, принципи та нормативи. З іншого боку, для ефективної реалізації законів сталого існування до системи чи до її елементів мають прикладатися необхідні старання, зусилля, напруги, тобто такі акції, які є пов'язаними з превентивним натиском шляхом застосування сили, яка, власне, буде відображати ступінь взаємодії тих чи інших активів як матеріального (реально-наявного), так і нематеріального (абстрактно-уявного) походження. Дані взаємодії здійснюватимуться за силовим вектором у тих обставинах, коли система стане виказувати тенденцію щодо відхилення від траєкторії стійкого існування.

Оскільки за О.А. Борисенком будь-яка інформація, породжуючи і коригуючи рух в системі, зумовлює появу регулівних сил [9, с. 102], є логічним припустити, що обмеження, як інформаційно-регуляторні нормативи, можуть ініціювати прояв силового фактора у системі сільськогосподарського землекористування в епізодах відхилення її руху від траєкторії сталого існування, змінюючи при цьому напрям і інтенсивність тих чи інших процесів, які відбуваються у земельній системі. Звідси можна зробити висновок, що сила – це прояв обмежень, які заводяться до системи для підтримання і коригування вектору її руху. У свою чергу системні обмеження є формою існування інформації, яка на рівні безконтактної взаємодії структурує та організовує систему, упорядковуючи взаємозв'язки між її елементами.

Адаптуючи наданий підхід до положень класичної механіки, можна скласти графічну модель співдії сил, які порушують стійкий (узгоджений, урівноважений) рух системи, і сил, що протидіють відхиленню від прийнятих правил або відступу від регламентованих законів (рис. 1). Загальна сутність визначеної моделі полягає у тім, що згідно реальних прецедентів, коли за дії активної сили (F_A) відбувається порушення перебігу стійкого існування системи, прямо пов'язане з прискоренням інтенсивності (a) експлуатації природного ресурсу (сільгоспугідь), у даній системі має проявлятися стримуюча, протидіюча сила інерції (F_I), що забезпечить спротив системи у відношення ефекту дії активно-деструктивної (F_A) сили. Сила спротиву (інерції) у цьому разі є, за Х. Кухлінгом [10, с. 75], уявною (пасивною) силою, яка здатна реалізовуватися за дії активної сили та природа якої може бути пов'язаною із монетарним чи інформаційним ресурсом.

Рис. 1. Графічно-смысловая інтерпретація моделі співдії активної та інерційної сил в системі сільськогосподарського землекористування

Джерело: власна розробка автора

Аналіз графічної моделі співдії сил дозволяє дійти висновку відносно того, що згідно положень класичної механіки сила інерції (F_I) скоріш за все дорівнюватиме активній силі (F_A), значення якої визнає прискорене або надлишкове отримання маси матеріального продукту (Δm), а вектор має протилежний від (F_I) напрям:

$$F_I = -F_A = -\Delta ma \quad F_I + (-F_A) = F_I + (-\Delta ma) = 0 \quad (1)$$

Надані формулювання є співпадаючими із положеннями закону необхідного різноманіття В. Ешбі [11, с. 295-302], відповідно з яким будь-яка система матиме стійкий рух тільки у тому разі, відколи за її функціонування

буде сформований дієвий контролер, регулятор, обмежувач, різноманіття якого стане подібним, а то і більшим, за різноманіття підбурюючих (деструктивних) сил.

Окрім цього, із виразу (1) виходить, що стан рівноваги (стійкого існування) системи сільськогосподарського землекористування в частині забезпечення умови $F_I = -\Delta m a$ супроводжуватиметься недоодержанням (компенсацією) надлишкової маси матеріального продукту ($-\Delta m$), що мало місце в реаліях неструктурованого, а так само і хаотично-прискореного, використання земельного потенціалу.

Повертаючись до аналізу ресурсного покриття сили інерції (F_I) і можливих, супроводжуваних її дію, наслідкових трансформацій цінності сільгоспугідь й ціни земельних ділянок сільськогосподарського призначення, коректно привести деякі припущення, спираючись на графічну модель впливу грошового і інформаційного (обмежувального) активів (рис. 2) на позначені вартісні показники. Представлені активи можуть діяти незалежно один від одного, так і співставно один з одним, та демонструвати як одновекторні, так і різновекторні напрями впливу.

Отже, у разі втрати сільгоспугіддями частини продуктивних властивостей за результатом їх прискореної експлуатації, природно постає завдання з відновлення екологічної функції (родючості) ґрунтів задля перманентного задоволення потреб населення у їжі, а виробництва у сировині.

Перший сценарій щодо вирішення окресленої проблеми полягає у залученні додаткових капіталовкладень для здійснення агрономічних заходів. Такий підхід є первинно ефективним з визнанням того, що у відповідності до економічних теорій Ж. Тюрго [12, с. 224] та Т. Мальтуса [13, с. 12] вкладання у сільськогосподарські землі капіталу з метою підвищення їх урожайності за певної межі може виявитися не тільки малоефективним, а, взагалі, призводитиме до падіння урожайності. Така осторога стосується більшою мірою виробничих, ніж природоохоронних акцій, та, за будь-яких заходів, втручання у життя земельного покриву має бути виваженим і розважливим й відбуватися у чітко окреслених межах з визначенням граничного маркеру в аспекті ефективності проваджуваних дій.

Наступний сценарій може бути представлений обмежувальним конструктом в частині заведення у систему сільськогосподарського землекористування масиву правил, норм та стандартів щодо упорядковано-мотиваційної поведінки суб'єктів даної системи. Сформований конструкт не потребує додаткових капіталовкладень і є інформаційним продуктом не окремого суб'єкта або групи суб'єктів, а виявляє публічно-синтезовану думку більшості активізованого населення.

За результатом наведених вище міркувань і припущень коректно визначити, що за умовами заведення капіталу й інформації у систему сільськогосподарського землекористування, їх спільна дія у межах прийнятної корисності має призводити до зростання цінності сільськогосподарських угідь (рис. 2 а). Водночас вектори позначених активів у зоні усталеної траєкторії впливу підсилюють один одного та мають однакову спрямованість у просторі і часі.

— — реальна (усталена) траєкторія впливу; - - - - можлива (критична) траєкторія впливу.

Рис. 2. Графічна модель впливу грошового та інформаційного активів на цінність і ціну сільськогосподарських угідь

Джерело: власна розробка автора

Інша справа постає у ситуації із формування ціни (рис. 2 б) за результатом приведення у систему капіталу та інформації. За таким сценарієм капітал вимагає повернення коштів, а тому й передбачає зростання ціни задля реалізації означеної акції. У свою чергу інформація, приведена до системи у форматі обмежень, стане зменшувати

вартісний показник, оскільки будь-яке утискання можливостей щодо надмірної експлуатації певної структурної одиниці (земельної ділянки) приносить її власнику або користувачу скорочення очікуваних доходів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, приведення інформаційних обмежень до земельної системи у фактичній (реальній) траєкторії їх впливу за сценарієм формування ціни є понижуючим показником, а у разі визначення цінності стає таким фактором, що підвищує суспільну цінність сільськогосподарських угідь. Даний феномен ще раз репрезентує цінність і ціну як неподібні (екологічну та економічну) детермінанти, які окреслюють різновекторні напрями розвитку системи сільськогосподарського виробничо-продуктивного землекористування.

У відповідності до наданого підходу, окреслимо впливові маркери досліджуваного організаційного прийому:

1. Цінність – природоохоронна детермінанта, що виявляє міру екологічного характеру – родючість земель, а відповідно й якісні характеристики сільгоспугідь. Разом з тим ціна – то є відбиток економічного змісту, що відображує урожайність земельних об'єктів, і, як слідство, визначає кількісну віддачу сільгоспугідь.

2. Публічне заведення у систему сільськогосподарського землекористування обмежувального конструкту призводить до підтримання цінності сільгоспугідь та деякого зменшення їх рівноважної ціни.

3. Цінність сільськогосподарських угідь маємо розглядати за двовекторного розуміння: з одного боку, слід визнавати абсолютну цінність землі як первозданну підвалину (субстанцію) існування живих організмів, а, з іншого боку, як відносну цінність, що виказує результат сприйняття корисності блага окремими суб'єктами певної спільноти у масштабі окресленого простору та лімітованого часу.

Список літератури.

1. Шоу І. Хліб по воді. Пер. з англ. Ф. Логвиненко та В. Мусієнко. Всесвіт. 1985. № 3, 4-5. С. 55-133, 35-151.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 1 Предисловие И.А. Столярова. М.: Эконов, 1991. С. 79-396.
3. Руденко М.Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії. К.: Молодь, 1998. 528 с.
4. Тюрго А.Р.Ж. Избранные экономические произведения. Пер. с франц. Л.М. Бродской и А.Н. Миклашевского. М.: Соцэкгиз, 1961. 198 с.
5. Макарова В.В. Концептуальні засади структуризації системи сільськогосподарського землекористування: еколого-економічна модель: Монографія. Суми: Університетська книга, 2019. 97 с.
6. Макарова В.В. Теорія обмежень: сфера продуктивного землекористування: Монографія. Суми: Університетська книга, 2019. 178 с.
7. Словник української мови: в 11 т. . АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 1: А-В. 1970. 799 с.
8. Земельне право України: Підручник. За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. К.: Істина, 2009. 600 с.
9. Борисенко А.А. Природа информации: Монография. Сумы: Изд-во СумГУ, 2006. 212 с.
10. Кухлинг Х. Справочник по физике: Пер. с нем. М.: Мир, 1982. 520 с.
11. Эшби У. Введение в кибернетику: пер. с англ. У. Эшби. М.: Издательство иностранной литературы, 1959. 432 с.
12. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1. За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2011. 616 с.
13. Мальтус Т.Р. Опыт закона о народонаселении. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2 Предисловие И.А. Столярова. М.: Эконов, 1992. С. 5-132.

References.

1. Shou I. (1985), *Khlib po vodi* [Bread on the Water]. Vsesvit. Vol. 3, 4-5. PP. 55-133, 35-151, Kyiv, Ukraine.
2. Smit A. (1991), *Issledovaniye o prirode i prichinakh bogatstva narodov. Antologiya ekonomicheskoy klassiki* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples. Anthology of economic classics]. T.1., Ekonov, PP. 79-396., Moscow, Russian Federation.
3. Rudenko M.D. (1998), *Enerhiya prohresu: Narysy z fizychnoy ekonomiyi* [Energy of progress: Essays on physical economy], Molod, Kyiv, Ukraine.
4. Tyurgo A.R.Zh. (1961), *Izbrannyye ekonomicheskiye proizvedeniya* [Selected economic works], Sotsekgiz, Moscow, Russian Federation.
5. Makarova V.V. (2019), *Kontseptualni zasady strukturyzatsiyi systemy silskohospodarskoho zemlekorystuvannya: ekoloho-ekonomichna model* [Conceptual bases of structuring of agricultural land use system: ecological-economic model], Universytetska knyha, Sumy, Ukraine.
6. Makarova V.V. (2019), *Teoriya obmezhen: sfera produktyvnoho zemlekorystuvannya* [Restriction Theory: sphere of productive land using], Universytetska knyha, Sumy, Ukraine.
7. Bilodid I.K. (1970), *Slovyuk ukrayinskoyi movy* [Vocabulary of the Ukrainian language], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Pohribniy O.O. and Karakash I.I. (2009), *Zemelne pravo Ukrayiny* [Land Law of Ukraine], Istyna, Kyiv,

Ukraine.

9. Borisenko A.A. (2006), *Priroda informatsii* [Nature of information], Izdatelstvo SumGU, Sumy, Ukraine.
10. Kukhling K.H. (1982), *Spravochnik po fizike* [Handbook of Physics], Mir, Moscow, Russian Federation.
11. Eshbi U. (1959), *Vvedeniye v kibernetiku* [Introduction to Cybernetics], Izdatelstvo inostrannoy literatury, Moscow, Russian Federation.
12. Mochernyy S.V., Larina Y.S., Ustenko O.A. and Yuriy S.I.(2011), *Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Economic Encyclopedic Dictionary], Svit, Lviv, Ukraine.
13. Maltus T.R. (1992), *Opyt zakona o narodonaselenii. Antologiya ekonomicheskoy klassiki* [The experience of population law. Anthology of economic classics], Ekonov, Moscow, Russian Federation.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2020 р.